

УДК 37.013.83

Т. І. Шанскова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

mestt74@mail.ru

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано сучасні тенденції розвитку вищої освіти дорослих у країнах Європи, що засновані на засадах андрагогіки, концепції неперервної освіти; названо основні загальноєвропейські законодавчі акти у цій сфері; подано статистичні дані щодо збільшення кількості населення європейських країн, яке продовжує навчання у дорослому віці; висвітлено здобутки українських вчених щодо вивчення світового досвіду педагогічної освіти; названо провідні освітні моделі підготовки вчителів у зарубіжних країнах; розглянуто досвід післядипломної освіти педагогів у Франції; показано перспективи розвитку системи другої вищої освіти гуманітарного профілю в Україні.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день пріоритетною ідеєю розвитку освіти в Україні є концепція неперервної освіти людини протягом життя. Здатність освіти задовольняти потреби дорослих виявляється в таких функціях:

1. Соціальна – задоволення соціальних сподівань дорослих (орієнтацій, мотивів, життєвих планів тощо).
2. Валеологічна – створення умов для забезпечення комфортності навчання дорослих.
3. Аксіологічна – залучення дорослої людини до сучасних духовних глобальних цінностей людства.
4. Поліфункціональність робить освіту дорослих засобом захисту, фактором сприяння соціальній і професійній мобільності, формування відповідальності та розвитку світогляду.

Теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих охоплює галузь педагогічної науки андрагогіки (від грец. ἀνήρ (άνδρος) – доросла людина і αγωγή – вести). Поняття "андрагогіка" ввів у науковий обіг німецький історик педагогіки К. Капп у 1833 р. Наприкінці 20-х років ХХ століття на зміну концепціям недоцільності освіти дорослих, які були поширені ще на початку століття, приходять упевненість про можливість, а згодом постає й необхідність такої освіти. Андрагогічні ідеї, висунуті американськими вченими Дж. Дьюї та Е. Ліндеманом, дали можливість сформулювати філософські основи навчання дорослих, спираючись на досвід людини та її спрямування на досягнення практичних цілей. Саме на такому підґрунті визріла сучасна андрагогічна ідея, яка надалі розвивається під впливом певних течій прогресивної філософії та психології, пов'язаних з усвідомленням індивіда та його головної ролі в розвитку суспільства і власної особистості.

Системні дослідження андрагогіки за кордоном розпочалися в другій половині ХХ ст., коли значно розширилася сфера формальної і неформальної освіти дорослих, що потребувала спеціальних досліджень щодо підвищення ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безперервної освіти.

Подальшого розвитку андрагогічна ідея набула у працях М. Ноулза, Р. Хавігерста, Ф. Пьогелера, Е. Хофмана, Л. Турса, А. Нокса, П. Джарвіса, Р. Сміта та ін. М. Ноулз підкреслював, що для дорослої людини важливе відчуття власної участі в будь-якому рішенні стосовно неї, а не пасивне сприйняття рішення інших. Тобто освітній процес необхідно здійснювати з урахуванням індивідуальних особливостей і запитів дорослих студентів. Проте, далеко не кожний фахівець усвідомлює свої реальні освітні потреби. Готовність і здатність до саморозвитку та самоорганізації у процесі навчання потрібно актуалізувати завдяки використанню ефективних технологій навчання, залученню фахівців до планування власної кар'єри, до оцінювання розриву між наявним і бажаним освітнім рівнем та найбільш ефективних шляхів його досягнення.

У 1992 році вітчизняними вченими була розроблена **концепція неперервного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів України**, яка визначила, що це цілеспрямований, спеціально організований процес систематичного оновлення професійної компетентності працівників освіти, зумовлений динамікою розвитку суспільства, науки, освіти та потребами, що впливають з особистого досвіду і специфіки діяльності кожного педагога.

Його головною метою є приведення професійної компетентності педагогічних працівників у відповідність із визнаними світовими стандартами, розвиток їхнього творчого потенціалу та педагогічної майстерності, підвищення інтелектуального і загальнокультурного рівнів. Підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців гуманітарного профілю сьогодні в Україні здійснюється на основі андрагогічних ідей, концепції неперервної освіти та з урахуванням зарубіжного досвіду в цій сфері.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Українськими науковцями вже проводились дослідження різних аспектів педагогічної освіти у високорозвинених країнах, зокрема, вивчались: історичний розвиток педагогічної освіти, особливості педагогічної майстерності та підвищення кваліфікації вчителів у США (В. Б. Гаргай, Т. С. Кошманова, М. Ю. Красовицький, Р. М. Роман); окремі аспекти підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, дидактичні основи підготовки вчителів у Німеччині (Н. В. Абашкіна, Т. І. Вакуленко, В. А. Гаманюк, Н. В. Козак); сучасне реформування педагогічної

освіти, формування педагогічної майстерності вчителя у Великобританії (Ю. В. Кіщенко, О. Ю. Леонтєва, А. В. Парінов, Н. П. Яцишин). Виконувались дослідження, в яких аналізувались окремі аспекти професійної підготовки і діяльності вчителя в сучасному світі на матеріалах декількох країн (Н. М. Лавриченко, М. П. Лещенко, Л. П. Пуховська, О. В. Сухомлинська, І. Г. Тараненко). Зазначимо, що ці роботи лише частково торкалися післядипломної педагогічної освіти.

У березні 2009 р. група науковців Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН (керівник групи – Л. Б. Лук'янова) представила проект Концептуальних положень освіти дорослих в Україні. В концепції конкретизовано зміст категорій освіти дорослих, зміст понять "освіта дорослих", "дорослий учень", "навчальна діяльність дорослого", "технології навчання дорослих", "андрагог".

Концепція розроблена відповідно до рішень П'ятої міжнародної конференції освіти дорослих (м. Гамбург, Німеччина, 14-18 липня, 1997 р.), Міжнародної ради з освіти дорослих (м. Дамаск, Сирія, 22-26 вересня, 2000 р.), Міждержавної програми реалізації Концепції формування єдиного (спільного) освітнього простору Співдружності Незалежних Держав (29 листопада, 2001 р.), Софійської конференції освіти дорослих (Болгарія, 9 листопада, 2002 р.), Концепції розвитку дорослих у країнах-учасниць Співдружності Незалежних Держав (м. Москва, РФ, 25.05. 2006 р.).

Мета статті: проаналізувати сучасний зарубіжний досвід у підвищенні кваліфікації та перепідготовці педагогів та інших фахівців гуманітарного профілю.

Виклад основного матеріалу. У 2008 році в Люксембурзі прийнято Європейське Комюніке щодо "Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя". Цей документ є спільною загальноєвропейською довідковою рамкою, яка поєднує кваліфікаційні системи держав, виконуючи роль своєрідного перекладацького інструмента для перетворення відповідних кваліфікацій на доступніші й зрозумілі в різних країнах Європи. Цей документ має на меті сприяння мобільності населення та забезпечення умов для впровадження принципу навчання впродовж життя (таблиця 1) [1].

Таблиця 1.

Відсоток населення країн Європи, що продовжує навчання у віці 25-64 років

	Країни	Загалом		Чоловіки		Жінки	
		2003	2007	2003	2007	2003	2007
A	ЄС	8,5	9,7	7,9	8,8	9,1	10,6
B	Європейський регіон	6,5	8,4	6,4	8,0	6,6	8,8
1.	Бельгія	7,0	7,2	7,0	7,0	6,9	7,4
2.	Болгарія	1,3	1,3	1,1	1,4	1,4	1,3
3.	Чехія	5,1	5,7	4,8	5,5	5,4	5,9
4.	Данія	24,2	29,2	21,0	24,2	27,4	34,2
5.	Німеччина	6,0	7,8	6,4	8,0	5,6	7,6
6.	Естонія	6,7	7,0	5,0	4,6	8,2	9,3
7.	Ірландія	5,9	7,6	5,1	6,2	6,8	9,0
8.	Греція	2,6	2,1	2,6	2,2	2,7	2,1
9.	Іспанія	4,7	10,4	4,3	9,3	5,1	11,5
10.	Франція	7,1	7,4	7,0	7,0	7,2	7,9
11.	Італія	4,5	6,2	4,2	5,9	4,8	6,6
12.	Кіпр	7,9	8,4	7,1	8,1	8,5	8,6
13.	Латвія	7,8	7,1	5,4	4,6	10,0	9,3
14.	Литва	3,8	5,3	2,8	3,6	4,7	6,8
15.	Люксембург	6,5	7,0	6,8	6,5	6,1	7,4
16.	Угорщина	4,5	3,6	4,0	3,0	4,9	4,1
17.	Мальта	4,2	6,0	4,7	6,4	3,6	5,7
18.	Нідерланди	16,4	16,6	16,1	16,1	16,8	17,0
19.	Австрія	8,6	12,8	8,6	11,6	8,6	14,0
20.	Польща	4,4	5,1	3,9	4,7	4,9	5,5
21.	Португалія	3,2	4,4	3,0	4,4	3,4	4,5
22.	Румунія	1,1	1,3	1,1	1,2	1,2	1,4
23.	Словенія	13,3	14,8	12,0	13,5	14,7	16,1
24.	Словаччина	3,7	3,9	3,5	3,4	3,9	4,3
25.	Фінляндія	22,4	23,4	18,6	19,4	26,2	27,5
26.	Швеція	31,8	32,0	28,4	26,0	35,4	38,3
27.	Велика Британія	27,2	26,6	22,7	22,0	30,9	31,2
28.	Хорватія	1,8	2,9	1,8	3,1	1,9	2,8
29.	Туреччина	1,2	1,5	1,7	1,8	0,7	1,2
30.	Ісландія	29,5	27,9	25,0	22,4	34,1	33,7
31.	Норвегія	17,1	18,0	16,2	17,1	18,0	18,9
32.	Швейцарія	24,7	22,5	25,3	21,7	24,0	23,4

Європейська рамка кваліфікацій має вісім рівнів, які охоплюють усі види кваліфікацій: від першого початкового (йому відповідає атестат про середню освіту) до восьмого підвищеного рівня (докторський ступінь). Це сприяє впровадженню безперервності формальної та неформальної освіти, тому що всі рівні визначено у форматі результатів навчання (певного рівня знань, умінь, компетентностей). Це свідчить, що кваліфікації в різних комбінаціях наскрізно представляють широкий діапазон результатів навчання. Більшість європейських країн прийняли рішення щодо співвіднесення національних систем кваліфікацій порівняно з Європейською рамкою кваліфікації для навчання протягом життя, яка, до речі, повністю сумісна з Рамкою кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти, створеною в межах Болонського процесу. Такий підхід є продуктивним і для розвитку системи безперервної освіти в Україні.

У зарубіжних країнах постійна взаємодія педагогічних інститутів (факультетів, коледжів), що діють у структурі університетів, з іншими науково-освітньо-методичними підрозділами є важливою умовою реалізації різних моделей підготовки педагогів:

- основна модель – є провідною для Англії та Ізраїлю й призначена для тих, хто має базову вищу освіту з педагогіки;

- у Німеччині використовується додаткова модель підготовки викладачів широкого профілю, за якою випускник, що отримує спеціальну педагогічну освіту, має можливість протягом одного року здобути другу спеціальність;

- у Франції, США та Японії вживається паралельна модель, згідно якої після трьохрічного вивчення основних дисциплін студенти починають прослуховувати курси психолого-педагогічного циклу, проходять педагогічну практику, виконують науково-дослідницькі завдання за педагогічними темами;

- індивідуальна модель педагогічної підготовки, яка теж використовується у Франції, надає майбутнім педагогам можливість визначити на початку навчання сукупність певних навчальних курсів, вивчення яких необхідно для отримання педагогічної кваліфікації [2: 27].

Ідея неперервної освіти протягом усього життя творчо у Франції реалізується завдяки функціонуванню розгалуженої мережі додаткової педагогічної освіти і Центрив педагогічної документації (установ з інформаційними, технологічними і методичними ресурсами, що оперативно реагують на зміни ринку освітніх послуг).

У 1954 р. у Парижі було засновано Національний центр педагогічної документації (CNDP), що координує роботу Центрив у регіонах (CRDP) і департаментах (CDDP).

У кожному вищому навчальному закладі створюється власний Центр документації й інформації (CDI). Центри спрямовують свою діяльність на популяризацію нових освітніх технологій, їх ефективне застосування. Результати експериментальної роботи публікуються в "Дос'є педагогічних технологій" [3: 24-26].

Важливою складовою роботи Центрив є їхня видавнича діяльність: видання власних часописів, каталогів, бюлетенів, випуск педагогічної й методичної літератури, створення комп'ютерних програм, аудіовізуальних документів.

Поряд з основною діяльністю центри беруть активну участь у наукових та різноманітних соціально-культурних заходах, зокрема, зі стажування фахівців відповідних служб з країн європейського співтовариства.

Центри активно співпрацюють з органами державної влади, міжнародними та національними організаціями: Радою Європи, ЮНЕСКО, Національним центром дистанційного навчання, Національним центром наукових досліджень, Національною бібліотекою Франції, музеєм "Лувр".

Особливу роль в інформаційному забезпеченні педагогічних кадрів у Франції виконує Міжнародний центр педагогічної освіти в Севрі, який з 1945 р. координує міжнародну співпрацю в галузі освіти [4: 31].

Паралельно з університетами у французькій вищій освіті існує система Вищих шкіл. Ця система є дуже закритою, оскільки освіта, здобута у Вищій школі, вважається елітною.

Повна тривалість усіх періодів безперервного навчання у Франції за кошти бюджету чи підприємства з початку активного професійного життя до моменту виходу на пенсію має скласти один рік (або 1200 годин, якщо підвищення кваліфікації відбувається без відриву від виконання виробничих чи службових обов'язків).

Висновки. Урахування сучасних світових тенденцій у сфері освіти дає можливість спрогнозувати шляхи розвитку другої вищої освіти, а також новітні методичні засади професійної підготовки фахівців при здобутті другої вищої освіти.

Чітке визначення орієнтирів України на входження в європейській освітній і дослідницький простір у контексті Болонського і Копенгагенського процесів, Лісабонської стратегії актуалізує проблеми якості вищої, професійно-технічної освіти, особистісного розвитку фахівців, їх мобільності на ринку праці, посилює значущість створення умов для безперервної освіти.

Вивчення особливостей розвитку педагогічної освіти Франції та можливостей використання прогресивних ідей цього досвіду у вітчизняній системі підготовки педагогічних кадрів – це важливий напрям порівняльно-педагогічних досліджень, оскільки в системі вищої освіти України також відбувається інтенсивний пошук нових підходів до індивідуалізації та диференціації підготовки та

перепідготовки педагогічних кадрів, форм, методів і технологій професійно-педагогічного навчання майбутніх фахівців гуманітарного профілю.

Дослідження вченими досвіду європейських країн та світової спільноти показує, що вивчення, узагальнення й поширення інновацій у професійній підготовці та перепідготовці фахівців особливо ефективно здійснюється у процесі реалізації міжнародних проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Електронний ресурс. – Режим доступу : [www/osvita.ua/school/upbring/](http://www.osvita.ua/school/upbring/).
2. Глузман А. В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета : теория и опыт исследования : [монография] / А. В. Глузман. – К. : Поисково-издательское агентство, 1998. – 27 с.
3. Жуковський І. Забезпечення інформацією педагогічних кадрів у Франції / І. Жуковський // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 24–26.
4. Закиряннова А. Х. Педагогическое образование во Франции / А. Х. Закиряннова // Профессиональное образование. – 2006. – № 6. – 31 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Elektronnyi resurs [Electronic resource]. – Rezhym dostupu : [www/osvita.ua/school/upbring/](http://www.osvita.ua/school/upbring/).
2. Guzman A. V. Professional'no-pedagogicheskaia podgotovka studentov universiteta : teoriia i opyt issledovaniia [Professional Pedagogical Students' Preparation in the University : The Theory and the Research Experience] : [monopografiia] / A. V. Guzman. – K. : Poiskovo-izdatel'skoe agenstvo, 1998. – 27 s.
3. Zhukov's'kyi I. Zabezpechennia informatsieiu pedagogichnykh kadriv u Frantsii [Providing the Information to the Pedagogical Personnel in France] / I. Zhukov's'kyi // Shliakh osvity [The Educational Way]. – 2003. – № 1. – S. 24–26.
4. Zakir'ianova A. Kh. Pedagogicheskoe obrazovanie vo Frantsii [Pedagogical Education in France] / A. Kh. Zakir'ianova. – 2006. – № 6. – S. 31–32.

Матеріал надійшов до редакції 11.04. 2012 р.

Шанскова Т. І. Развитие системы второго высшего образования взрослых: европейский опыт.

В статье проанализированы современные тенденции в развитии высшего образования взрослых в странах Европы, основанные на положениях андрагогики и концепции непрерывного образования; названы основные законодательные акты Европы в этой сфере; поданы статистические данные, которые свидетельствуют об увеличении количества взрослого населения европейских стран, продолжающего обучение; показаны достижения украинских ученых в изучении опыта педагогического образования в мире; названы приоритетные образовательные модели подготовки учителей в зарубежных странах; рассмотрен опыт последипломного образования педагогов во Франции; показаны перспективы развития системы второго высшего образования гуманитарного профиля в Украине.

Shanskova T. I. The Adults' Second Higher Education System Development: the European Experience.

The article analyzes the main tendencies in the development of the adults' higher education in the European countries, based on the andragogy regulations and the conception of the lifelong education; names the basic legislative acts of Europe in this field; submits the statistical data, which indicate that the number of adult population, continuing education, in the European countries is growing; shows the Ukrainian scientists' achievements in studying the experience of the pedagogical education in the world; identifies the priority-oriented educational models of teachers' preparation in foreign countries; reviews the teachers' post-graduate experience in France; describes the prospects of the second higher education system development in the sphere of humanities in Ukraine.